

811.163.41'373.43

811.163.41'42

<https://doi.org/10.18485/kij.2022.69.2.7>

СЛОБОДАН Б. НОВОКМЕТ*

Институт за српски језик САНУ

Београд

Оригинални научни рад

Примљен: 3.10.2022.

Прихваћен: 21.11.2022.

ЛЕКСЕМА ПОСТИСТИНА У СРПСКОМ ЈАВНОМ ДИСКУРСУ**

Предмет нашег рада је лексема *постистина* у српском јавном дискурсу. Циљ рада јесте да утврдимо распон функционално-стилске и значењске употребе ове релативно нове лексеме (*Оксфордски речник енглеског језика* изабрао је овај појам за реч године 2016), тј. да испитамо како ову лексему у српском језику разумеју и употребљавају, пре свега, српски писани и електронски медији, али и научна јавност, поготово ако узмемо у обзир њену употребу у социополитичком, али и медијском контексту. Такође, интересује нас статус лексеме *постистина* у српском језику с аспекта њеног порекла и творбене структуре, а као корпус за истраживање користимо примере сакупљене преко корпусне базе *SketchEngine*.

Кључне речи: постистина, јавни дискурс, медији, реч године, корпус, калк, српски језик.

1. Предмет и циљ рада

1.1. Предмет рада јесте употреба лексеме *постистина* у српском јавном дискурсу,¹ нарочито од 2016. године, када ју је *Оксфордски речник енглеског језика* прогласио за реч године. Циљ је да утврдимо распон функционално-стилске и значењске употребе ове лексеме, тј. да испитамо како ову, у српском језику, нову лексему разумеју и употребљавају, пре свега, српски писани медији, али и научна јавност (политиколози, социолози, историчари, филозофи и др.), ако узмемо у обзир њену конотацију у медијском, али у социополитичком дискурсу.

* slobodan.novokmet@isj.sanu.ac.rs

** Истраживање је спроведено уз подршку Фонда за науку Републике Србије и пројекта бр. 7750183, *Јавни дискурс у Републици Србији* – PDRS.

¹ У контексту дискурса овде се ограничавамо на његову дефиницију језика у употреби (Катнић-Бакаршић 2012: 15), па и шире схваћеног језика медија у који би спадале и друштвене мреже, портали и извори на интернету.

С те стране, сакупљена грађа може нам пружити и одговоре на питања у којим колокацијама се најчешће ова лексема јавља, што може бити корисно у лексикографском одређивању њеног значења, употребе, али и лингвокултуролошког вредновања у српском друштву.

1.2. Као изворе за ово истраживање користили смо различите портале и сајтове на интернету које смо претраживали преко корпусне базе *SketchEngine*², која нам је пружила могућност формирања специјалног корпуса за ову врсту истраживања.³

2. Уводна разматрања

2.1. Избори за реч године, поготово они које су популаризовали издавачи речника енглеског језика, као што су *Колинсов речник* (Collins English Dictionary), *Оксфордски речник* (Oxford English Dictionary) и *Речник Меријам-Вебстер* (Merriam-Webster), у последње време све више привлаче пажњу лингвиста, лексикографа, али и медија, показујући из године у годину одређене језичке, културолошке, социолошке, политичке и економске трендове у развоју језика, али и друштва. Речи које „побеђују” на овим изборима често су неологизми⁴ (као нпр. *Брегзит*, *фејкњуз*, *селфи*, *вејп*, *бинцовање*, *вакс*, *фотобомбинг*), али има и примера које не можемо сматрати „типичним” речима, као што је нпр. емоци 😊 (реч 2015. године *Оксфордског речника*), хештег *#blacklivesmatter* (реч 2014. године *Америчког дијалекатског друштва*) или суфикс *-изам* (реч 2015. године *Речника Меријам-Вебстер*), представљајући тако јасан показатељ да критеријими за њихов одабир нису увек лингвистички (в. Драгићевић 2016: 3), већ и друштвени, политички, па и маркетиншко-популистички. Понекад њихов избор може бити последица какве актуелне политичке одлуке (*Брегзит*), или догађаја који је на неки начин мобилисао јавност и медије (*#blacklivesmatter*, *insurrection* и сл.).

2.2. Намеће се закључак како су овакви избори „мотивисани маркетиншким побудама – за рекламирање издавачких кућа, индустријских производа, поли-

² Платформа *SketchEngine* омогућава прикупљање и различиту анализу аотираних текстуалних корпуса на задате појмове (али и коришћене постојећих корпуса, као што је за српски језик корпус SrWas).

³ Корпус за ово истраживање израђен је на платформи *SketchEngine* и објединио је више стотина различитих морфолошких варијаната лексеме *постистина*, омогућујући проверу фреквенције, корконданци, колокација и др. Текстови су прикупљени са следећих сајтова: reserachgate.net (научни радови депоновани у овој бази); socijologija.org, cenolovka.rs, b92.net.info, izazov.com, rts.rs, koreni.rs, jugmedia.rs, klinickapsihoterapija.com, bbc.com, bif.rs, blic.rs, standard.rs, politika.rs, alternativa.com, kurir.rs, antenam.net, vesti-online.com, novanasarec.org.rs.

⁴ Под неологизмима у овом раду подразумевамо „sve one riječi koje su potrebne da bi se imenovali novi pojmovi koji skoro svakodnevno naviru iz stranih i domaćih izvora” (Мухвић-Димановски 1998, 497), дакле оне стране речи које пристижу са новим појмовима (не поново оживљене домаће речи, нова значења којима се проширује семантичка структура постојећих речи и сл.) и које Т. Прћић назива увезеним неологизмима (Прћић 2005: 124).

тичких потеза” (Драгићевић 2016: 4), мада нас могу упутити и у опште трендове у развоју лексике словенских језика као што је нпр. интернационализација, слагање речи, комбиновање различитих типова творбе или брисање граница међу стиловима у корист разговорног (И. 5).

3. Зашто је *Оксфордски речник енглеског језика* изабрао *постистину* за реч године?

3.1. Међу изборима за реч године који традиционално побуђују највише пажње медија јесте и избор лексикографског тима који уређује познати *Оксфордски речник енглеског језика* (у издању Oxford University press-a). Образлажући своју одлуку зашто је у енглеском језику придев *post-truth*⁵ изабран за реч 2016. године, навели су да је у питању концепт који је управо те године доживео повишену фреквенцију употребе (2 хиљаде процената више током 2016. него претходних година), поготово у контексту Европског референдума који је довео до *Брегзита* (изласка Велике Британије из Европске уније) и председничких избора у САД на којима је победио Доналд Трамп.⁶ Често се доводи у везу са именицом *политика*, нарочито у синтагми *post-truth politics*, и доминирала је 2016. године у политичким коментарима и насловима водећих политичких публикација.⁷

Најчешће се у медијима на енглеском језику употребљава као придевска детерминантна у синтагмама типа *post-truth world*, *post-truth era*, *post-truth age*, *post-truth environment*, *post-truth society* и др.⁸ Реч је ушла у *Оксфордски речник енглеског језика* наредне, 2017. године као *придев* са дефиницијом: ’односи се или денотира околности у којима објективне чињенице мање утичу на формирање јавног мњења и политичког мишљења него емотивна и лична уверења.’⁹

3.2. Префикс *post-* у овој речи, како даље стоји у образложењу, не реферише на „време после/након неког периода”, већ „припадање времену у коме је појам (у овом случају *истина*) постао неважан или ирелевантан”¹⁰, водећи по-

⁵ С творбеног аспекта *Оксфордски речник* означио ју је као сливеницу (енгл. The compound word) <https://languages.oup.com/word-of-the-year/2016/> (приступљено 15. 10. 2022).

⁶ <https://languages.oup.com/word-of-the-year/2016/> (приступљено 15. 10. 2022).

⁷ Као што су на пример: Obama founded ISIS. George Bush was behind 9/11. Welcome to post-truth politics (The Economist (@TheEconomist) November 1, 2016); ‘We’ve entered a post-truth world and there’s no going back’ – The Independent (@Independent) November 8, 2016).

⁸ С обзиром на то да је у енглеском језику сложеница *post-truth* придев, у колокацијама овог типа може се у преводима на српски језик користити придев *постчињеничан* или *постфактички* (енгл. post-factual, нем. postfaktisches и сл.), па бисмо имали нпр. *постчињеничка политика* (уместо ’политика постистине’ или ’постистинита политика’).

⁹ ‘Relating to or denoting circumstances in which objective facts are less influential in shaping political debate or public opinion than appeals to emotion and personal belief’. <https://languages.oup.com/word-of-the-year/2016/> (приступљено 15. 10. 2022).

¹⁰ На енглеском: ‘belonging to a time in which the specified concept has become unimportant or irrelevant’. <https://languages.oup.com/word-of-the-year/2016/> (приступљено 15. 10. 2022).

рекло од идеја као што су *post-national* (1945), одн. постанционални *post-racial* (1971), одн. пострасни.¹¹

4. Шта је *постмистина* у српском језику?

4.1. Када говоримо о лексеми *постмистина*, једним делом пажња нам је усмерена и ка, у последње време, актуелној теми лексичког позајмљивања из енглеског језика (в. Прћић 2005, Кардош 2014, Родић 2014, Драгићевић 2020 и др.). Иако су англицизми најочљивији резултат језичког позајмљивања из енглеског језика, у овом случају не говоримо само о преузимању, већ о преводу или калку са енглеског језика.

Лексема *постмистина* одговара дефиницији калка по којој је у питању више или мање верна репродукција страног модела инвентаром из језика примаоца (Турк 1997: 85). Она је резултат тзв. структурног превођења, које се примењује на изведене, сложене или фразне речи, подразумевајући „doslovno prevođenje elemenata reči u L_1 odgovarajućim elementima iz L_2 ” (Прћић 2005: 179). По класификацији коју је понудила М. Турк *постмистина* би била „дословна преведеница” с енглеског језика, што је тип калка у коме се верно пресликава страни модел по „структурној и семантичкој разини” (Турк 1997: 98). Иако то значи „потпуну замену елемената из језика узора домаћим елементима, према начелу члан за члан” (И. 98), ипак лексема *постмистина* делимично се „противи” тој класификацији из оба аспекта – а) и структурног (с обзиром на то да је интернационални префикс *пост-* идентичан и у српском и у енглеском језику, могли бисмо рећи да се тај део задржава у „непреведеном” облику)¹² и б) и семантичког (иако је семантички садржај речи верно пренесен, у српском језику одговара именици, што значи да мора бити и дефинисан именицом као главном речју – нпр. *ситуација*, *околности*, *стање* и сл. – док у енглеском језику одговара придеву, где служи као модификатор именица као што су *политика*, *доба*, *друштво* и сл., којима се приписује особина ‘постистине’).¹³

На тај начин лексема *постмистина* се може третирати и као (делимично) дослован калк из енглеског језика, и лексички неологизам, јер је у питању реч „potrebna da bi se imenovao novi ројам” (Мухвић-Димановски 1998, 497), тј. која се „односи на нов појам” (Радовић-Тешић, 2009: 59), али и неологизам-позајмљеница (Драгићевић, 2020: 110), јер цела идеја *постмистине* долази у српски језик из енглеског говорног подручја.

¹¹ Занимљиво је да је, судећи по изворима *Оксфордског речника енглеског језика*, ову реч први сковао и употребио амерички писац и сценариста српског порекла Стојан (Steve) Тешић и то 1992. у есеју објављеном у *The Nation magazine*-у, осврћући се на аферу Иран-Контра и Заливски рат, написавши да „смо као слободни људи слободно одлучили да желимо да живимо у свету *постмистине*”. <https://languages.oup.com/word-of-the-year/2016/> (приступљено 15. 10. 2022).

¹² И може се чак сматрати „полупреведеницом” или „полупосуђеницом” (Турк 1997: 99)

¹³ Тако смо добили неку врсту „међујезичке конверзије”, што је модел у који се уклапају још неки примери придева из енглеског језика који се у српском језику граматички понашају и као именице (и као непромењиви придеви), као што су *бутлег*, *дајлап*, *геј*, *топлес* и сл.

4.2. И. Клајн бележи префикс 'пост-' као префикс страног порекла који се никад не јавља самостално, сврставајући га у групу са *a-*, *архи-*, *анти-*, *квази-*, *псеудо-*, *де-*, *суб-*, *транс-* и др. (Клајн 2003: 176).¹⁴ *Постистина* би, дакле, могла да уђе у ограничени корпус именица које се у српском језику воде као сложенице са префиксом *пост-*, као што су нпр.: *постдипломац*, *постмодерна*, *постмодернизам*, *постмодерниста* (забележене у РСЈ 2011). У *Творби речи у савременом српском језику: Први део*, И. Клајн бележи још две именице: *посткомунизам*, *постсинхронизација* (које именује неологизмима),¹⁵ док је много већи број придева.¹⁶ Као што видимо, у питању су називи покрета, стилова или различитих (политичко-економских) периода у којима префикс *пост-* означава темпорални (оно што хронолошки 'долази, следи након, после' и сл.) или просторни аспект ('на задњој површини, иза нечега' – у случају лексема *постдентал* или *постсценијум*)¹⁷ онога што значи сложеница.

С обзиром на то да Клајн каже да лексема *посткомунистички*, *постмодернистички* и *постмодеран* по смислу могу бити ПСТ ('који долази после комунизма') (где се *пост-*, по Бабићевим речима, може заменити домаћим *по-* или *после-*) (в. Клајн 2003: 235) и лексема *постистина* може у оквиру своје дефиниције садржати компоненте 'оно што долази/следи [и сл.] после, након [...]'

Међутим, апстрактна¹⁸ природа именице *истина*¹⁹ обавезује лексикографе и лингвисте, који ће се убудуће бавити семантичком експликацијом *постистине*, да при њеном дефинисању узму у обзир читав низ друштвених, политичких и психолошких фактора,²⁰ а не само принципе творбеног састава и семантику творбених елемената. С тим у вези, делује најсврхисходније ослонити се на де-

¹⁴ *пост-* [лат. *post*] као први део сложенице значи: *после*, *иза* (Клајн/Шипка 2006: 968).

¹⁵ *„Пост-* после, по- *јавља се само у неколико неологизма као посткомунизам, постмодернизам, постмодерна; Вујакија бележи и постегзистенција 'будуће постојање' и постсинхронизација (= надсинхронизација, накнадно озвучавање филма). Не спада овамо постскриптур (именице скриптур нема у српском) нити постпозиција (што није састављено са именицом позиција, него је латински девербал од *postponere* 'ставити после, иза (чега)') (Клајн 2003: 201)*

¹⁶ Као што су на пример: *постдипломски, постизборни, постиндустријски, постмодеран, постмодернистички, постреволуционаран, посттоталитарни, поствојнички, постбуржоаски* и др., а код Бабића (1986: 395) још и *постконцилски, посттурски, постстаљински* и друго. У *Великом речнику страних речи и израза* Клајна и Шипке (2006) налазимо и следеће придеве: *постденталан, постдилувијумски, постинфарктни, посткласични, постнаталан, постоперативан, посттрауматски*, али и глагол *постдатираати*.

¹⁷ У *Великом речнику страних речи и израза* Клајна и Шипке (2006) налазимо и следеће именице: *поставангарда, постдентал, постимпресионизам, постменопауза, постсценијум**, *постфеминизам, постсезона*.

¹⁸ *Истина* би могла да се сврста у опште апстрактне појмове, као што су нпр. *проблем, метод, идеја, резултат* и сл., будући да референција ових класа појмова није везана за конкретне предмете (Dikson 2005: 8, према Ивановић 2008: 11).

¹⁹ 'Оно што одговара постојећим чињеницама, стварности', РСАНУ, односно 'чињеница у коју се, као експериментално, научно доказиву, може веровати, или која коригује ранија уверења', РСАНУ.

²⁰ Као што су, на пример, успон друштвених мрежа, које све више преузимају улогу информативних гласила од традиционалних, често пристрасних медија; легитимизација статуса гласина и ширење и стабилрање различитих „теорија завере“ и др. (в. Крстић 2022: 213–214).

финицију коју су понудили аутори *Оксфордског речника* по којој би *постистина* могла да означава *околности*, *друштвено стање* и сл. где је *истина* постала *небитна*, *неважна*, *проблематична* или, ако бисмо се ослонили на дефиницију *Кембричког речника енглеског језика*,²¹ *ситуацију (околности)* у којој људи (јавно мњење) пре/радије прихватају аргумент који одговара њиховом *емотивном стању*, а не *објективним чињеницама (фактима)*. Такође, неопходно је овај појам сагледати и из аспекта још једног англицизма који је у српски језик ушао некако у исто време и у вези са сличним догађајима на политичкој и медијској сцени – *фејкњуз* (енгл. *fake news*) или 'лажне вести'.²²

5. Анализа грађе

5.1. Да је *постистина* релативно нов појам у српском језику сведоче примери у којима се лексема употребљава као део вести да је изабрана за реч године 2016. године од стране *Оксфордског речника енглеског језика* или коментара у вези са тим избором. Такође, ниједан од примера њене употребе у медијима и јавном дискурсу, макар у нашем корпусу, није старији од 2016. године када је реч доживела наглу експанзију:

1) *Postistina* је нова реч године по *Оксфордском речнику* (rts.rs, 14. 12. 2016); 2) *Postistina* (*post-truth*), проглашена за нову реч године за 2016. према *Оксфордском речнику*, дефинише се као стање у друштву у коме објективне чињенице мање утичу на обликовање јавног мњења у односу на емоције и лична уверења (antenam.net, 11. 7. 2017); 3) Реч *postistina* је, како је казао лешковачки књижевник и организатор фестивала Саша Стојановић, пре две године уврштена у *Оксфордски речник*, а о том prideву се највише говорило у светлу jaчања друштвених мрежа и све већег неповењења према чињеницама које износи естаблишмент (jugmedia.rs, 6. 10. 2018). 4) *Оксфордски речник* већ је убацио нову одредницу, те би *postistina* означавао околности у којима јавно мњење више обликује емоције и лична веровања, него, како стоји у речнику, објективне чињенице (vreme.com, 29. 12. 2016); 5) *Postistina* је реч која је, према *Оксфордском речнику*, 2016. била проглашена за реч године, јер су уз помоћ нје аутори објашњавали Трампов долазак на власт и брегзит (политика.rs, 13. 6. 2020); 6) Фраза *postistina* је изабрана као реч године 2016, у избору једне еминентне енглеске институције (klinikapsihoterapija.com, 23. 3. 2018)

5.2. Оно што нам може помоћи да утврдимо њен статус и начин употребе (али и аксиолошку евалуацију у српском језику и култури) јесте анализа колокација у које улази у српском језику и које, засада, пресликавају ситуацију из енглеског језика (и које вероватно упућују на њено придевско порекло у енглеском језику). Углавном су у питању синтагме: *време постистине*, *епоха постистине*, *доба постистине* и *ера постистине* или *свет постистине*, *политика постистине*:

7) Кажу, ово је време *postistine*–чињенице нису битне и мање утичу на ставове људи од ствари усмерених ка емоцијима и уверењима (b92.net.info, 16. 5. 2018); 8) Пошто је то објективно

²¹<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/post-truth> (приступљно 15. 10. 2022)

²² „I пре оваквих случајева у јавној сфери је долазило до скрајњивања научних резултата, а као примери за то наводе се антивакцинашки покрети шиrom света, расправе о штетности дуванских производа, расправе о човековом утицају на глобално загревање, и тако даље” (Прелевић 2021: 150).

nemoguće, а могуће је само у њиховом, у почетку граничном а сада психотићном и већ изразито сатанистичком свету постистина, јасно је и то како ће се све ово катастрофално завршити по природу и друштво (klinickapsihoterapija.com, 2. 4. 2020); **9**) У ери постистине Србија живи годинама (izazov.com, 14. 12. 2016); **10**) Јасно да је у времену постистине немoguће и нерационално позвати било кога да је користио дупле стандарде или жмуре на разне релативизације у креирању свог политичког или неког другог наратива (portalkombinat.me, 18. 8. 2022); **11**) Problem interneta, као непосредности, директан је ukorak у доба постистине у демократским порецима (vreme.com, 29. 12. 2016); **12**) Оно што је за медије fejknjuz, то је за политику posttruthpolitics, односно политика постистине, где istina није више istina, чињенице, већ је све utisak (vesti-online.com, 21. 1. 2019); **13**) Од почетка је postojala neizbežna veza između utopijskog ideala slobodnog tržišta i distopijske sadašnjice у којој смо се zatekli; između tržišta као јединственог ствараоца вредности и чуvara sloboda, и нашег pada у svet постистине и liberalizma (forum.b92.net, 19. 8. 2018); **14**) У епохи коју многи називају епохом постистине, teško је razlikovati istinu од poluistine (kurir.rs, 25. 12. 2020); **15**) Након чега јој је и штампана zbirka, prvenac, са naslovom „Svakodnevna antika”, simbolički upućujući на poeziju постистине (novanasarec.org.rs, 19. 11. 2019); **16**) Живети у свету постистине, то значи живети у свету у којем не постоји istina у традиционалном смислу (alternativa.com, 2. 12. 2019); **17**) На konstataciju да filozofi kažu да živimo у времену постистине, он каже да су то gluposti (blic.rs, 24. 7. 2017).

5.3. Ипак, лексема *постистина* се у српском језику тренутно најучесталије употребља самостално (у једном примеру понуђен је и њен синтагмски синоним – *постчињеничко стање*). Њено лексичко окружење, како показују следећи примери, састоји се углавном од речи и синтагми са негативном експресивном вредношћу: 'лаж', 'лагање', 'обмана', 'полуистина', 'спин', 'лажне вести', 'равнодушност', 'порицање чињеница', 'зачарани круг', 'густа магла', 'преобиле информација', 'заблуда', 'постчињеничко стање', 'фабриковање чињеница' и сл.:

18) Tehnokratska opsesija činjenicama, međutim, počiva на premisi постистине (bif.rs, 15. 1. 2017); **19**) Liberalni pisci primenjuju svoje različite verzije „postistine” – reči koje odjekuju poput eha на друштвеним mrežama, dominacija lažnih vesti, равнодушност javnosti на očigledne političke laži или problem са milenijalcima (bif. rs, 15. 1. 2017); **20**) Svet laži i obmana у kome živimo, та gusta magla satkana од postistina, fakenevsa и lakih para (klinickapsihoterapija.com, 2. 4. 2020); **21**) Ne treba, otuda, да нас čudi što је у друштву у kome је све okrenuto naopачке pokrenuta inicijativa за osnivanje još јednog novinarskog udruženja koje bi okupilo sve ovdašnje najozloglašnije pobornike постистине (cenzolovka.rs, 17. 7. 2017); **22**) Začuđujuće је, otuda, ако ne и uvredljivo, да су obično sitničavi jezikoslovci prevideli да postistina kojom се briše razlika između istine и laži ovde nije никакva novina (cenzolovka.rs, 17. 7. 2017); **23**) Javne laži nisu ništa novo – каже novinar Teofil Pančić, али postistina nije samo laganje, већ и bezobzirno ignorisanje istine (rts.rs, 14. 12. 2016); **24**) Četvrtu grupu nazivam „Postistina” или „Poricanje činjenica” (bbc.com, 3. 7. 2022); **25**) Ali, građani су saučesnici у začaranom krugu постистине (izazov.com, 14. 12. 2016); **26**) Mislim да су reči попут постистине više konstatacija stanja nego nekakav pokušaj да се uđe у antologiju same pojave (jugmedia.rs, 6. 10. 2018); **27**) Postčinjenično stanje (или postistina) значи да постоји pluralizam interpretacija istina које ljudi zagovaraju, а које brane „objektivnim” podacima, уз veliku emotivnu angažovanost (politika.rs, 13. 6. 2020); **28**) Politичке vođe širom sveta eksperimentišu са postistinom, али је suštinski не razumeju, и најčešće је tretiraju као да је у pitanju samo јedan visoko tehnologizovani oblik spinovanja (koreni.rs, 24. 11. 2019); **29**) Тако је postistina, zasnovana на јednostavnoj maksimi да се istina не zasniva на činjenicama и dokazima već на utisku, ponovo došla до izražaja (standard.rs, 20. 9. 2022).

5.4. Што се тиче тематског аспекта њене употребе, у примерима преовлађује контекст који је у вези са избором Доналда Трампа за председника САД 2016. године и изласка Велике Британије из Европске уније (тзв. Брезит):

30) U pitanju je mnogo više od običnog spina – u pitanju je specifična sociopolitička pojava koju su u svetu nakon šokantnih rezultata referenduma o izlasku Velike Britanije iz EU i predsedničkih izbora u SAD u 2016. godini prozvali „postistinom” (post-truth) (koreni.rs, 24. 11, 2018);

6. Како се вреднује *постистина*?

6.1. У научним радовима који се баве појмом *постистина*, као што је нпр. „Има ли основе да се говори о режиму постистине?” (в. Крстић 2022) аутор, тумачећи овај термин и његове друштвено-политичке импликације у савременом друштву, користи следеће речи и изразе: 'режим постистине', 'релативизација', 'лаж', 'дезинформација', 'погрешна интерпретација', 'демонизација', 'неистина', 'инфлаторно умножавање', 'бесмислена конструкција', 'сумрак истине'. Аутор С. Орловић у свом раду користи на пример речи и изразе као што су 'лажне вести', 'дезинформација', 'постчињеница', 'погрешно', 'нетачно', 'неистинито', 'спин доктор', 'имиц мејкер', 'држање у заблуди' (в. Орловић 2022). Д. Прелевић (2021) за *постистину* користи, на пример, сливеницу 'истиноскајњивање' подсећајући на то да је И. Андрић у роману „Омер паша Латас” употребљавао синтагму која одговара данашњем појму *постистине* – 'левантска лаж' (Прелевић 2021: 151).

6.2. У краткој истраживачкој анкети на питање које су прве асоцијације (речи или синтагме) на стимулус *постистина* које смо поставили пратиоцима страница *Језикофил* и *Сваког дана по једно правило из области језичке културе* на Фејсбуку,²³ добили смо одговоре са углавном негативном експресивно-емоционално-вредносном конотацијом: 'сумња у (претходно) исправан суд', 'постчињеничко стање', 'накнадна памет', 'лаж', 'жал', 'мера за лаж', 'помно осмишљена лаж', 'накнадно сазнање', 'нешто разоткривено', 'нешто накарадно', 'постапокалипса', 'закаснала истина', 'истина која долази после', 'стање након сазнавања праве истине о некоме/нечему', 'рат у Украјини', 'време у коме су људи спремни да поверују да истина није битна', 'медијско уверавање у непроверену истину', 'кликловка', 'субјективизам', 'креирање своје истине у односу на изнесене чињенице', 'оно што већина најгласнијих прогласи истином, а не оно што је научно доказано као истина' и др.

Иако анкета показује да су говорници узели у обзир и творбени састав ове лексеме при давању одговара (нпр. 'истина која долази после, након' и сл), а неке од одговора формирали као да пружају дефиницију, а не прву асоцијацију на стимулус, према *постистини* се формирала доминантно негативна оцена и анкетирани говорници српског језика су је сместили у ред оних појмова који изазивају врло неповољне и непожељене асоцијације, као што су рат, манипулација, лаж и сл.

²³ Анкета постављена 15. 10. 2022. године. Узорак садржи одговоре око 30 говорника који су се одазвали на анкету.

6.3. Статистика обрађеног корпуса који смо користили за ово истраживање из базе *SketchEngine* показује нам да су у текстовима у којима се појављује лексема *постистина* (око 300 примера употребе у текстовима различитих функционално-стилских одлика) друге по заступљености лексеме 'лаж' (појављује се 166 пута) и 'дезинформација' (155 пута), док су такође врло заступљене и речи 'режим', 'феномен', 'интерпретација', 'вакцинација'. Ово нам јасно показује у каквом лексичком окружењу се појам *постистина* доминантно користи и какву вредност симболизује.

7. Закључна разматрања

7.1 Лексема *постистина* нови је директни калк из енглеског језика који се од 2016. године (када је изабрана за реч године од стране *Оксфордског речника*) релативно стабилно усталио у медијском, али и језику стручне јавности која се бави политиком, медијима, социологијом, психологијом и др. Најчешће се употребљава самостално или у колокатима типа *време постистине*, *доба постистине* и сл. Конотативна вредност овог појма у српском језику упућује на значење негативне оцене, што нам представљени примери њене употребе у јавном дискурсу, али и научним радовима јасно илуструју.

7.2. Оно што нам анализирани примери, као и вредновање овог појма у употреби, недвосмислено показују јесте да би при будућем бављењу овом лексемом и њеним семантичким садржајем требало узети у обзир и контекст њене употребе у домаћем јавном дискурсу. Он засада упућује на непоресиву везу моћи, медија и политике, односно спрегу медија и јавног мњења које је у ери све веће доступности непроверених, лажних, нетачних, непоузданих, сумњивих и сл. информација, захваљујући и друштвеним мрежама, подложније дезинформацијама, неинформисаности и политичкој манипулацији.

ЛИТЕРАТУРА

Драгићевић 2016: Р. Драгићевић, О речима године и лексичком планирању српског језика, Срето Танасић (ур.), *Зборник Института за српски језик САНУ. 3, Српски језик и актуелна питања језичког планирања*, Београд: Институт за српски језик САНУ, 2016, 137–145.

Драгићевић 2020: Р. Драгићевић, О неологизмима у српском језику из угла припреме корпуса за изразу вишетомног Речника савременог српског језика Матице српске, *Јужнословенски филолог*, LXXVI (1), Београд, 107–121.

Ивановић 2008: Н. Ивановић, *Апстрактне именице у српском језику (творбени и семантички аспект)* – необјављен магистарски рад, Београд: Филолошки факултет.

Кардош 2014: А. Kardoš, Morfosintaksička adaptacija novih anglicizama u srpskom jeziku: nove tendencije, С. Гудурић, М. Стефановић (ур.), *Језици и културе у времену и простору III*, Нови Сад: Филозофски факултет, 417–429.

Катнић-Бакаршић 2012: М. Катнић-Бакаршић, *Između diskursa moći i moći diskursa*, Zagreb: Naklada ZORO.

Клајн 2003: И. Клајн, *Творба речи у савременом српском језику. Први део – Слагање и префикасација*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства : Институт за српски језик САНУ; Нови Сад: Матица српска.

Клајн/Шипка 2006: И. Клајн, М. Шипка, *Велики речник страних речи и израза*, Нови Сад. Прометеј.

Крстић 2022: Р. Krstić, Ima li osnove da se govori o režimu postistine?, *Sociologija*, Vol. LXIV, N° 2, Beograd, 211–226.

Мухвић-Димановски 2005: V. Muhvić-Dimanovski, *Neologizmi – problem teorije i primjene*, Zagreb: Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilista u Zagrebu.

Орловић 2022: S. Orlović, Politika i demokratija u vreme dezinformisanja, A. Krstić (ur.), *Građani u doba dezinformacija*, Beograd: Udruženje za političke nauke; Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu, 69–89.

Прелевић 2021: D. Prelević, Le Bonova psihologija gomile i postistina, *THEORIA* 1, 64, Beograd, 149–160.

Прћић 2005: Т. Prčić, *Engleski u srpskom*, Novi Sad: Zmaj.

Радовић-Тешић 2009: М. Радовић-Тешић, *С речима и речником*, Београд: Учитељски факултет.

Родић 2014: S. Rodić, Sekundarna morfološka i semantička adaptacija anglicizama u komunikaciji na Fejsbuku o rijaliti-programima, С. Гудурић, М. Стефановић (ур.), *Језици и културе у времену и простору III*, Нови Сад: Филозофски факултет, 455–467.

РСЈ 2011: *Речник српскога језика*, Нови Сад: Матица српска.

Турк 1997: М. Turk, Jezički kalk– tipologija i nazivlje, *Fluminensia*, god. 9, 1–2, Rijeka, 85–104.

ОНЛАЈН ИЗВОРИ

<https://languages.oup.com/word-of-the-year/2016/>

<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/post-truth>

Slobodan B. Novokmet

THE LEXEME *POSTISTINA* IN THE SERBIAN PUBLIC DISCOURSE

Summary

The subject of our paper is the lexeme *postistina* in the Serbian public discourse. The aim of this study is to determine the range of the functional-stylistic and semantic use of this relatively new concept (*The Oxford English Dictionary* chose this term as the *word of the year for the year 2016*), that is, to examine how this new lexeme is understood and used in the Serbian language, firstly, by the Serbian online media, but also by the scientific public, especially if we take into consideration its use in a broader, sociopolitical context. We are also interested in the status of the lexeme *postistina* in the Serbian language considering its origin and word-formation structure. Our research corpus consists of examples collected using the *SketchEngine* corpus database.

Key words: *postistina*, public discourse, media, word of the year, corpus, calk, the Serbian language.